

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa o kontrole vedomostí a postojov žiakov v oblasti výchovy a vzdelávania k ľudským právam v základných a stredných školách v SR

Štátna školská inšpekcia (ŠŠI) v školskom roku 2007/2008 kontrolovala v súlade s Národným plánom výchovy k ľudským právam na roky 2005 – 2014 v spolupráci so Štátnym pedagogickým ústavom (ŠPÚ) a Ústavom informácií a prognóz školstva (ÚIPŠ) v školách stav výchovy a vzdelávania k ľudským právam (LP). Cieľom kontroly bolo formou testov zistiť, ako si žiaci osvojili základné poznatky o ľudských právach a slobodách a ako vedia získané vedomosti aplikovať v bežných životných situáciách v škole i mimo školy. Testy vypracoval ŠPÚ. Pre žiakov základných škôl (ZŠ) boli zostavené podľa učebných osnov občianskej výchovy a pre žiakov stredných škôl (SŠ) podľa učebných osnov občianskej náuky a náuky o spoločnosti.

Učiteľom občianskej výchovy v ZŠ a občianskej náuky a náuky o spoločnosti v SŠ bol zadaný dotazník, prostredníctvom ktorého mohli vyjadriť svoj názor na implementáciu výchovy k LP v pedagogickej dokumentácii školy. Dotazník pre učiteľov vypracoval ÚIPŠ.

Výber škôl na výkon tematickej inšpekcie uskutočnil ÚIPŠ. Celkovo bolo vybraných 197 škôl, z toho 80 ZŠ a 117 SŠ – 31 gymnázií (GYM), 31 stredných odborných škôl (SOŠ), 33 stredných odborných učilísk (SOU) a 22 združených stredných škôl (ZSS). S vyučovacím jazykom maďarským (VJM) boli 3 ZŠ a 7 SŠ, s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským bolo 7 SŠ.

Úspešnosť žiakov ZŠ a SŠ v teste sa posudzovala podľa kritérií, ktoré stanovil ŠPÚ: <0 % – 39 %) slabá úroveň, <40 % – 59 %) priemerná úroveň, <60 % – 100 % > dobrá úroveň.

Vyhodnotenie testu pre žiakov 9. ročníka ZŠ

V 80 ZŠ sa testovania zúčastnilo **2 081 žiakov** 9. ročníka, z toho bolo **925 chlapcov** a **1 156 dievčat** (tabuľka č.1).

Tabuľka č. 1

SR	ZŠ	ZŠ (zriaďovateľ)			ZŠ (vyučovací jazyk)		ZŠ (sídlo)	
		štátne	cirkevné	súkromné	slovenský	maďarský	mesto	vidiek
počet	spolu							
škôl	80	61	16	4	77	3	65	25
chlapcov	925	719	175	31	895	30	654	271
dievčat	1156	931	189	36	1120	36	807	349
spolu (ch+d)	2081	1650	364	67	2015	66	1461	620

Pre jednoznačnejšiu interpretáciu výsledkov boli úlohy v teste rozdelené do dvoch častí. Časť základné vedomosti – vedomosti o ľudsko-právnych pojmoch a časť praktická aplikácia teoretických poznatkov – sociálne zručnosti a postoje. Prvá časť obsahovala 9 úloh z tematického celku Človek – občan – štát. Druhá časť obsahovala 11 úloh. Žiaci pri ich riešení mali aplikovať nadobudnuté vedomosti v situáciách, ktoré sú súčasťou každodenného života v triede, v škole i v spoločnosti.

Analýza odpovedí vedomostného testu – základné vedomosti

Priemerná úspešnosť žiakov v SR v časti **základné vedomosti** bola **67,70 %**. Najvyššiu úspešnosť dosiahli žiaci v Prešovskom kraji (72,42 %) a v Nitrianskom kraji (72,41 %), najnižšiu v Košickom kraji (63,48 %) a v Bratislavskom kraji (63,34 %).

Najťažšou bola pre väčšinu žiakov úloha, v ktorej mali vybrať právo nepatriace do skupiny hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv. Správne odpovedalo 1 138 žiakov. Žiaci dosiahli priemernú úroveň (54,49 %). **Najľahšou** bola úloha, v ktorej mali odpovedať na otázku, či môže byť žiak základnej školy trestne stíhaný a odsúdený v spravodlivom súdnom procese na trest odňatia slobody, keď sa dopustí trestného činu. Pri riešení úlohy žiaci preukázali vedomosti z tematického celku Občan a právo – trestné právo. Správne odpovedalo 1 719 žiakov (82,40 %), dosiahli dobrú úroveň.

Analýza odpovedí vedomostného testu časť – praktická aplikácia teoretických poznatkov

Úlohy v časti **praktická aplikácia teoretických poznatkov** mali podobu modelových situácií. Žiak mal pri ich riešení preukázať schopnosť nájsť východisko z navodenej situácie, alebo vyriešiť problém s použitím vopred osvojených vedomostí, sociálnych zručností a želaných postojov. Priemerná úspešnosť žiakov v SR v časti **praktická aplikácia teoretických poznatkov** bola **83,49 %**. Najvyššiu úspešnosť dosiahli žiaci v Prešovskom kraji (85,08 %) a v Nitrianskom kraji (84,77 %), najnižšiu v Bratislavskom kraji (81,68 %).

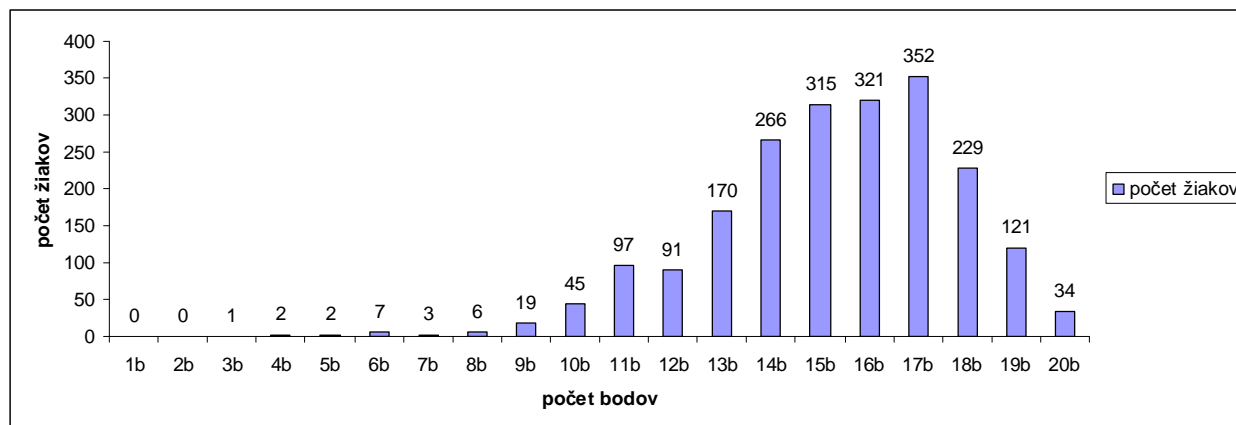
Pre žiakov bola v tejto časti **najťažšia** úloha, pri ktorej mali uplatniť svoje základné právo a slobodu pokojného združovania a zhromažďovania sa v konkrétnej situácii. Správne odpovedalo 1 322 žiakov (63,5 %), dosiahli dobrú úroveň. **Najľahšou** bola úloha, v ktorej mali preukázať svoje poznatky o právach a povinnostiach žiaka uvedených vo vnútornom školskom poriadku. Správne odpovedalo 1 988 žiakov, čo predstavuje 95,5 %. V Nitrianskom kraji dosiahli žiaci pri riešení tejto úlohy až 98,90 % úspešnosť, čo je dobrá úroveň.

Žiaci vo všetkých krajoch SR boli úspešnejší v časti testu praktická aplikácia poznatkov.

Vyhodnotenie výsledkov testu

Žiaci získali v teste priemerné skóre 15,28 bodov (graf č. 1). Priemerná úspešnosť žiakov dosiahla hodnotu 76,40 %. Minimálny počet bodov (0) nezískal ani jeden žiak, 15 žiakov malo úspešnosť nižšiu ako 39 % a maximálny počet bodov získalo 34 žiakov. Počet 12 a viac bodov, čo je 60 % až 100 %-ná úspešnosť, získalo 1 909 žiakov.

Graf č. 1 Rozdelenie žiakov podľa počtu získaných bodov v teste

Vyhodnotenie testu pre žiakov SŠ

V 117 SŠ sa testovania zúčastnilo **3 166 žiakov**, z toho bolo **1 571 chlapcov** a **1 595 dievčat** (tabuľka č. 2).

Úlohy v teste svojou náročnosťou zohľadnili rozsah a obsah preberaného učiva o ľudských právach v SOŠ, v SOU, v ZSS a v GYM. Pri vyhodnocovaní testu boli úlohy rozdelené do častí **základné vedomosti** – vedomosti o ľudsko-právnych pojmoch a časti **praktická aplikácia teoretických poznatkov** – sociálne zručnosti a postoje. Prvá časť

obsahovala 11 úloh z tematického celku Ústava SR a základné ľudské práva a medzinárodné organizácie a inštitúcie. Druhá časť, v ktorej žiaci preukazovali osvojené vedomosti, zručnosti a postoje z oblasti uplatňovania a ochrany ľudských práv, obsahovala 14 úloh.

Tabuľka č. 2

SR	SŠ	SŠ (zriaďovateľ)			SŠ (vyučovací jazyk)		SŠ (sídlo)	
		počet	spolu	štátne	cirkevné	súkromné	slovenský	maďarský
škôl	117	77	20	20	110	7	106	11
chlapcov	1571	1128	219	224	1493	78	1445	126
dievčat	1595	982	297	316	1462	133	1480	115
spolu (ch+d)	3166	2110	516	540	2955	211	2925	241

Analýza odpovedí vedomostného testu časť – základné vedomosti

Priemerná úspešnosť žiakov v SR v časti **základné vedomosti** bola **65,11 %** (dobrá úroveň). Najvyššiu úspešnosť dosiahli žiaci v Trenčianskom kraji (68,17 %) a v Trnavskom kraji (67,35 %), najnižšiu v Banskobystrickom kraji (61,44 %).

Najt'ažšou bola pre žiakov úloha, v ktorej mali preukázať svoje vedomosti o medzinárodných organizáciách ochraňujúcich ľudské práva a slobody. Celkove dosiahli žiaci pri riešení úlohy slabú úroveň (úspešnosť nižšiu ako 39 %). **Najľahšou** bola úloha, v ktorej mali rozhodnúť, či sú uvedené práva v súlade s Ústavou SR. Celková úspešnosť žiakov bola 87 %.

Možno konštatovať, že žiaci stredných škôl v otázkach zameraných na poznanie základných ľudských práv a slobôd zakotvených v 2. hlave Ústavy SR dosiahli priemernú až dobrú úroveň. Menej poznajú žiaci medzinárodné dokumenty a medzinárodné inštitúcie, organizácie, ktoré ochraňujú ľudské práva. V týchto otázkach dosiahli slabú a v jednej otázke priemernú úspešnosť.

Analýza odpovedí vedomostného testu časť – praktická aplikácia teoretických poznatkov

V úlohách žiaci posudzovali výroky a rozhodovali o ich správnosti alebo pravdivosti. Pri riešení úloh využívali vopred osvojené vedomosti a zručnosti: vedieť objasniť úlohu práva a zákonitosti v demokratickej spoločnosti, vedieť sa orientovať v základných právnych dokumentoch, charakterizovať ľudsko-právne pojmy, rozlišovať ich a uplatňovať.

Priemerná úspešnosť žiakov v SR v časti **praktická aplikácia teoretických poznatkov** bola **66,83 %** (dobrá úroveň). Najvyššiu úspešnosť dosiahli žiaci v Trenčianskom kraji (69,03 %) a v Žilinskom kraji (67,66 %), najnižšiu v Banskobystrickom kraji (64,11 %).

Najt'ažšou bola úloha, v ktorej mali žiaci rozhodnúť, za akých podmienok môže byť na Európskom súde pre ľudské práva prijatá sťažnosť. Správne odpovedalo menej ako 39 % žiakov. V odpovediach na všetky štyri možnosti dosiahli žiaci nízku úspešnosť, čo potvrdzuje, že ich vedomosti sú v tejto oblasti slabé. **Najľahšou** bola úloha, v ktorej mali vybrať a priradiť k povinnostiam práva zaručené Ústavou SR. Správne odpovedalo viac ako 90 % žiakov.

Priemernú úroveň, úspešnosť nižšiu ako **60 %**, dosiahli žiaci v siedmich úlohách. Žiaci nevedeli použiť osvojené vedomosti a zručnosti súvisiace s pracovným právom a vedomosti o náležitostiach pracovnej zmluvy. Na hodinách náuky o spoločnosti a občianskej náuky je potrebné venovať viac priestoru problematike typických rodových stereotypov, medzi ktoré patrí nerovnosť šancí mužov a žien pri voľbe budúceho povolania.

Analýza odpovedí žiakov vo vzťahu ku kraju a druhu školy

Porovnaním úspešnosti žiakov v jednotlivých druhoch škôl boli najúspešnejší žiaci posledného ročníka gymnázií (tabuľka č. 3). Dosiahli úspešnosť 74,22 % (dobrú úroveň) v časti **základné vedomosti** (ZV), čo je o 9,11 % lepšie ako celoslovenský priemer. V časti **praktická aplikácia teoretických vedomostí** (PA) dosiahli úspešnosť 72,57 % (dobrú úroveň), čo je o 5,74 % lepšie ako celoslovenský priemer. Žiaci SOU dosiahli v časti testu základné vedomosti a v časti praktická aplikácia teoretických vedomostí najnižšiu úspešnosť.

Tabuľka č. 3

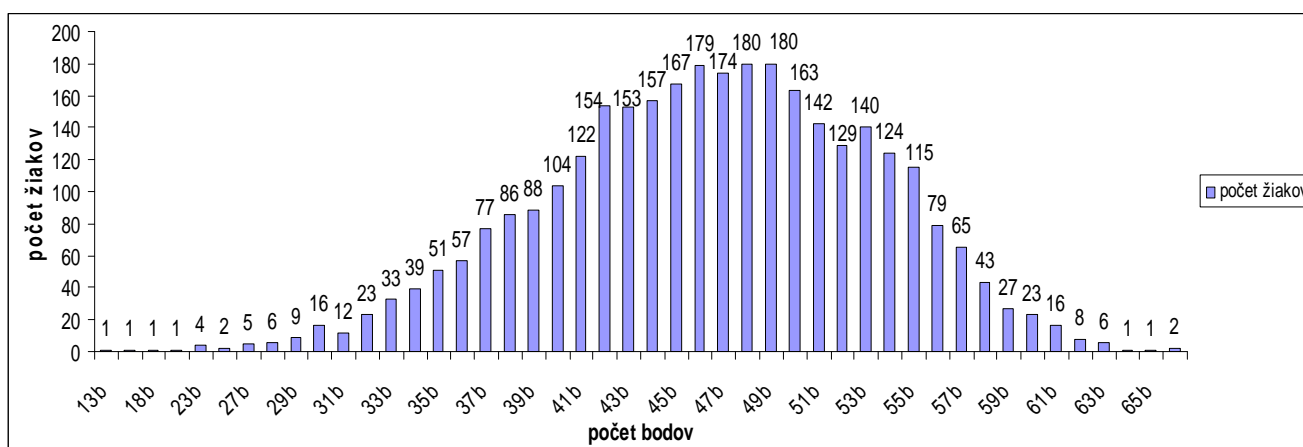
druh školy	GYM		SOŠ		SOU		ZSŠ		priemer v SR %	
časť testu	ZV	PA	ZV	PA	ZV	PA	ZV	PA	ZV	PA
úspešnosť v SR %	74,22	72,57	64,41	67,66	58,60	62,55	62,19	64,54	65,11	66,83

Porovnaním výsledkov dosiahnutých v testoch v časti **základné vedomosti** možno konštatovať, že žiaci súkromných a štátnych GYM boli úspešnejší ako žiaci cirkevných GYM. Žiaci štátnych SOŠ boli úspešnejší ako žiaci súkromných a cirkevných SOŠ. Medzi SOU boli úspešnejší žiaci súkromných škôl a spomedzi ZSŠ boli úspešnejší žiaci cirkevných škôl. Nižšiu ako 60 %-nú úspešnosť dosiahli žiaci cirkevných a štátnych SOU. V časti **praktická aplikácia teoretických vedomostí** dosiahli žiaci vo všetkých druhoch škôl dobrú úroveň (úspešnosť nad 60 %). V 7 SŠ s vyučovacím jazykom maďarským v časti **základné vedomosti** dosiahli žiaci 63,60 % úspešnosť, čo je dobrá úroveň. V časti **praktická aplikácia teoretických vedomostí** dosiahli 64,92 % úspešnosť, čo je dobrá úroveň. Dosiahnutá úroveň v obidvoch častiach je porovnateľná s dosiahnutou úrovňou žiakov v školách s vyučovacím jazykom slovenským.

Vyhodnotenie výsledkov testu

Žiaci v teste získali priemerné skóre 46,40 bodov (graf č. 2). Priemerná úspešnosť žiakov v teste dosiahla hodnotu 66,28 %. Minimálny počet bodov (0) nemal ani jeden žiak. Porovnaním úspešnosti jednotlivých žiakov SŠ v krajoch SR boli najmenej úspešní 2 žiaci Nitrianskeho kraja, ktorí dosiahli 13 a 16 bodov, 18 bodov dosiahol žiak Žilinského a 21 bodov žiak Košického kraja. Najvyšší počet bodov (66) získali 2 žiaci (1dievča a 1 chlapec). Boli z Bratislavského a z Košického kraja. Maximálny počet bodov (70) nezískal ani jeden žiak. Úspešnosť nižšiu ako 39 % dosiahlo 8 žiakov (z toho 7 chlapcov), priemernú úroveň dosiahlo 504 žiakov (z toho 256 chlapcov a 248 dievčat). Dobrú úroveň dosiahlo 2 654 žiakov (z toho 1 308 chlapcov a 1346 dievčat).

Graf č. 2 Rozdelenie žiakov podľa počtu získaných bodov v teste

Vyhodnotenie dotazníka pre učiteľov ZŠ a SŠ

Súčasťou tematickej inšpekcie v 80 ZŠ a 117 SŠ bola aj administrácia dotazníka pre učiteľa občianskej výchovy v ZŠ a učiteľa občianskej náuky a náuky o spoločnosti v SŠ. Učitelia v nich mali vyjadriť frekvenciu uplatňovania organizačných foriem a metód práce, spôsobu hodnotenia žiakov a charakterizovať svoj prístup k žiakom na vyučovacích hodinách občianskej výchovy v ZŠ a občianskej náuky a náuky o spoločnosti v SŠ.

Na otázku uplatňovania organizačných foriem vyučovania na vyučovacích hodinách občianskej výchovy, občianskej náuky a náuky o spoločnosti odpovedali učitelia formou voľnej odpovede. Z ich odpovedí vyplýva, že v rámci vyučovacej hodiny uplatňujú formy skupinovej práce, často prácu vo dvojiciach (párové vyučovanie), samostatnú prácu a ojedinele aj kooperatívne vyučovanie (prácu v tíme). Učitelia organizovali besedy na aktuálnu tému, vedomostné súťaže a kvízy, Olympiádu ľudských práv, exkurzie na pamätné miesta, zabezpečili účasť žiakov na súdnom pojednávaní a na výchovných hudobných koncertoch s protidrogovým a antidiskriminačným programom.

V súvislosti s uplatňovaním ľudských práv sa v dotazníku pre učiteľov sledovala aj otázka uplatňovania participatívnych a interaktívnych metód výchovno-vzdelávacieho procesu na hodinách. Frekvenciu využívania vyučovacích metód mali učitelia vyjadriť pomocou škály: nikdy, niekedy, často, vždy a neviem. Z odpovedí vyplynulo, že učitelia uprednostňujú prácu s knihou, výklad a rozhovor, ale zároveň uplatňujú aj situačnú a problémovú metódu, hranie rolí, brainstorming, teda metódy, ktoré rozvíjajú kritické myslenie, komunikačné a sociálne zručnosti žiakov. Menej poznajú stratégie učenia a myslenia DITOR a EUR.

Z odpovedí učiteľov na otázku, ako často používajú na hodinách niektorú z foriem hodnotenia vyplýva, že uprednostňujú slovné formy hodnotenia (povzbudenie, motivácia pochvalou, sebahodnotenie).

Kontrola akceptácie odporúčaní uplatnených ŠŠI v ZŠ a SŠ

V ZŠ a SŠ sa kontrolovala akceptácia odporúčaní uplatnených ŠŠI v školskom roku 2005/2006 pri inšpekciách zameraných na kontrolu úrovne implementácie výchovy k ľudským právam do pedagogickej dokumentácie škôl. Z 80 ZŠ v 70 školách a zo 120 SŠ v 103 školách mali v koncepciách, v plánoch práce školy a v plánoch výchovných poradcov zakomponované úlohy k výchove k ľudským právam. Celkove ŠŠI uplatnila voči vedúcim zamestnancom kontrolovaných subjektov **368 odporúčaní**, z toho **104 v ZŠ** a **264 v SŠ**. Odporúčania smerovali k úprave vnútorných školských poriadkov v zmysle práv a povinností žiakov v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa. Plány práce škôl boli menej orientované na podporu ďalšieho vzdelávania učiteľov v oblasti výchovy k ľudským právam. Niektoré školy sa menej venovali multikultúrnej výchove a spolupráci so školami v zahraničí, nezapájali žiakov do prác na projektoch orientovaných na výchovu k ľudským právam. Z kontroly plnenia odporúčaní k odstráneniu zistených nedostatkov v ZŠ a SŠ vyplýva, že riaditelia škôl odporúčania akceptovali a prijali opatrenia na úpravu plánov práce škôl a vnútorných školských poriadkov.

Záver

V ZŠ sa testovania zúčastnilo **2 081 žiakov** (925 chlapcov a 1156 dievčat). Priemerná úspešnosť žiakov v časti testu **základné vedomosti** bola **67,70 %** (dobrá úroveň). V jednotlivých krajoch SR dosiahli žiaci úspešnosť v intervale od 63,34 % do 72,42 %, čo je dobrá úroveň. Najvyššiu úspešnosť dosiahli žiaci v Prešovskom a v Nitrianskom kraji, najnižšiu v Košickom a v Bratislavskom kraji.

Priemerná úspešnosť žiakov v SR v časti **praktická aplikácia teoretických poznatkov** bola **83,49 %** (dobrá úroveň). Úspešnosť žiakov v krajoch SR sa pohybovala v intervale od 81,68 % do 85,08 % (dobrá úroveň). Žiaci Prešovského a Nitrianskeho kraja boli najúspešnejší v oboch častiach testu.

V **SŠ** sa testovania zúčastnilo **3 166 žiakov** (1 571 chlapcov a 1 595 dievčat). Priemerná úspešnosť žiakov v časti testu **základné vedomosti** v SR bola **65,11 %** (dobrá úroveň). Úspešnosť žiakov v jednotlivých krajoch SR sa pohybovala v intervale od 61,44 % do 67,35 %, čo je dobrá úroveň. Najvyššiu úspešnosť dosiahli žiaci v Trenčianskom a v Trnavskom kraji, najnižšiu v Banskobystrickom kraji.

Priemerná úspešnosť žiakov v SR v časti testu **praktická aplikácia teoretických poznatkov** bola **66,83 %** (dobrá úroveň). Úspešnosť žiakov v jednotlivých krajoch SR sa pohybovala v intervale od 64,11 % do 69,03 % (dobrá úroveň). Žiaci Trenčianskeho kraja boli najúspešnejší v oboch častiach testu.

Testy svojou náročnosťou zohľadňovali rozsah a obsah preberaného učiva o ľudských právach v ZŠ na hodinách občianskej výchovy a v SŠ na hodinách občianskej náuky a náuky o spoločnosti.